

Титулы имъ славнѣйше у свѣта сего починили есте!

Отъ войскихъ на подкоморихъ, отъ подкоморихъ на судій, отъ судей на кашталяны, отъ кашталяновъ на старосты, отъ старость на воеводы перево- рочаете!¹

Покажѣте ми, о згуду вяжуче, гдѣ которій зъ васъ тотъ конечный сте- пень Петрова гласа исполнилъ «Се мы, рече, оставихомъ вся и вслѣдъ тебѣ идохомъ, что убо будетъ намъ?» Не ваши милости ли болшей нынѣ маєе нежели перве есте имѣли, и богатшими и пышнѣйшими есте нежели перво есте были? А если неправду мовлю,— отвалимъ тотъ надгробный камень и узримъ явно все житіе ваше першее въ мірскомъ стану и нынѣ рекомо въ духовномъ хто што перво былъ и что имѣлъ, и хто те перъ есть и што имаеть?

Начну же отъ мірославнѣйшихъ Перво, его милость кашталянь Патѣй. Если и кашталянства титулъ догонилъ, але толко по четьре слуговины, и въ одежди, якая барва вмѣстити ся могла, за собою волочилъ А нынѣ, коли бискупомъ zostалъ, перебѣжить личба и десятковая, и барва скупо до- рожшая и славнѣйшая!

Также и его милость архиепископъ Коли простою Рогозиною былъ, не знаю, если и два слуговины переховати на службу свою моглъ! А нынѣ личбою переважить и десятокъ, барвою ровно съ першихъ!

Такоже и Кирило² Коли попомъ простымъ былъ, толко дячка за собою волочилъ, котрому кермашами пирожными³ заплату чинилъ А нынѣ коли бискупомъ zostалъ, догонити слугами и барвою першихъ!

Также холмскій! Коли в Луцку жилъ, Саксономъ⁴ и Майдебурскимъ правом свое черво кормилъ А нынѣ, коли бискупомъ осталь, мусить бы- ти — и слуговинъ собѣ набылъ!

Такоже и Григорко! Коли дворяниномъ Рогозинымъ⁵ былъ, и хлопчи- ка⁶ не имѣлъ! А нынѣ мусить быти и тотъ теперъ, коли бискупомъ зо- сталъ, въ черевѣ ширшій, в горлѣ сластолюбнѣйшій, въ помыслѣ высочайшій, въ достатку богатшій и въ слуговинахъ доволнѣйшій!

А пинского въ первомъ житію не зналемъ, але по нынѣшнемъ показует ся, што и тотъ якъ и другіе также едино⁷ Бо вижу якъ не вслѣдъ Христа, но вслѣдъ свѣта сего пеллгримацію всѣ вышѣ реченные трудять (Акты 231=Усп 1020—1).

Так перетрусивши всіх разом і кожного зокрема, Вишен- ський кінчить першу частину свого писання моральними упі- неннями владикам, аби подумали про страшний суд і муки тогосвітні і покаялись, а коли «великого подвига покаянія» не можуть показати, принаймні аби вернулись до православ-

¹ Цар превозвращаете (л 450)

² Терлецкий, владика луцкий

³ Зам пирогами кермашовими (відпустовими).

⁴ В усіх сп Сексономъ Саксонський кодекс права, прийнятий в міських судах, як і «магдебурзький» Вишенський хоче сказати, що владика холмський, Дюнсій Зборівський чи Збируйський в миру був якимсь урядником — юристом або адвокатом

⁵ Григорій Загоровський, владика полоцький, був «протонотарієм», секретарем митрополічим Взагалі, приймається, що Вишенський чи з недо- стачі докладних відомостей, чи з полемічних мотивів допустив різні недо- ладності в цих біографіях

⁶ Цар, друк хлопчика

⁷ Цар; друк єдиною.

ної церкви — «духъ свой въ православной вѣрѣ испустите». Бо інакше в вічнім геєнськім огні будуть клекотіти разом «з папами своїми».

Ся перша частина, як бачимо, становить сатиру на владик у тіснішій значенні. Визначається незвичайною силою, барвистістю вислову, щасливим сполученням гніву на лжепастирів і широкого глибокого співчуття для покривджених «сиріт церковних», «убогих підданих».

Контрасти сього убожества, змальованого в таких м'яких, сердечних тонах, з грубим цинізмом «біскупів», як він їх скрізь іронічно величає, — безсумнівно належить до найкращих речей нашого письменства і являється перлиною творчості Вишенського і цілого письменства сеї доби.

Друга частина, що по сім наступає, присвячена мотивам унії, що виставляються нібито самими її авторами. Автор вибирає «нѣкоторые артикулы на православныхъ съпротивоборно и хулно реченые» — ставить таких пунктів, або «стихів», чотири, розуміється, досить свобідно їх «стилізуєчи»:

1) «Яко въ костелѣ Римскомъ не пытаются ся біскупове своихъ овечокъ въ премѣнахъ и вымыслахъ своихъ, которыхъ въ костелъ вносятъ; але што постановяють, то кажутъ своимъ держати, а они тежъ слушають пастырьевъ своихъ, — также бы и въ Руси быти мѣло». Се теза про монархію як принцип Римської церкви в згаданій книзі Скарги дуже свобідно інтерпретована, але хоч і в іронічній формі, вона вірно віддає мотив переходу владик на унію

2) «Якъ дурные и безчестные патриархи ничего славного и пожиточного приѣжаючи въ земли сей не чиняють — якъ Іеремѣя учинилъ: толко хлоповъ простыхъ шевцовъ, сѣделниковъ и кожемяковъ над епископовъ преложилъ, и увесь порядокъ церковный отъ духовенства отнявши свѣтскимъ людемъ въ мощь подалъ, въ чомъ великое уближене власти епископской учинилъ». На тему негідних вчинків патріархів і Єремії зокрема Скарга дійсно виписав кілька прикрих речей, класична ж фраза про хлопів простих — шевців, кожемяків, сідельників веде свій початок від гнівних нарікань львівського владика Балабана на братчиків, хоч сам Балабан, відскочивши в останній хвили від унії, під стріли Вишенського не попав. Пор. ще нижче.

3) «Яко отъ неволникъ до пана, яко отъ страдалцевъ патриарховъ оторвавши ся до свободного и нѣкымъ не владомого папы пристати волѣли» (Свобідна інтерпретація міркувань про поневолення грецької церкви)

4) «Яко то не чудо ся стало, ижъ зъ вина вода ся учинила въ згодной мши рымской вѣры попа на православной вѣры престолъ отправанной, але такъ омылкою и трафункомъ ся тоє прилучило» (А 233=У. 1024).

Сей четвертий «стих» попав сюди зовсім не до речі: він становить зміст третьої, зовсім окремої, останньої частини «Писання». Друга ж частина «Писання» присвячена головно першим двом, дійсно принципальним мотивам унії.

Та перше ніж приступити до їх розбору, автор не утерпів, щоб ще раз не відсудити від поваги й авторитету речників сих мотивів, хоч досить сильно зробив се вже в попередній

частині Заявляє, що не дивується «хулі, безчестю і лжи», висловленій ними «на благочестіє» (православну віру), — навпаки, дивувався б, коли б почув від них щирій і правдивий суд. Бо ж се люди цілком далекі від церкви, її науки і моралі. І знову звертається до них з такими закидами:

Прочтѣте пилне въ той книзѣ сумненя своего и видите, не съпротивное ли школы ученя¹ тымъ плодомъ истиннымъ проходили есте? Не въ сварахъ ли, препиранияхъ, прехитренияхъ, преборенияхъ прокурацкихъ и велерѣчницкихъ лжею истину пребороти всегда учачи ся увесь вѣкъ свой изнурили есте?²

Не днесъ ли кашталяны, дворяны, жолнѣрми, воины, кровопролійцами, прокураторми, курцыяны, корчмарами³, купцами, медвѣдниками — а утро попами, а поутру бискупами, а по утру утрешнемъ арцибискупами починили ся есте? Како вы можете истину глаголати, о школѣ истину учащей не слыхавши? (А 234=У 1026)

Покажѣте ми, о бискупи, где которій зъ васъ иноческаго житія степенъ, къ Христу и духовному разуму скорбнымъ путемъ ведущий, самъ собою пролѣзъ, — безъ которого искуса (законъ мовить) епископъ быти не можетъ?

Тотъ законъ есте попнали и в-нивечъ обернули! А то чому? Для того ижъ не толко искуса иноческаго не знаєте, але ни того самого голого имени: што есть инокъ? не слыхали есте. И якъ перво въ мирскомъ стану, такъ и нынѣ рекомо въ духовномъ, албо и двояко горше, а мирскими есте и мирско живете и мудруете!

Где которій зъ васъ диаконскій степенъ многолѣтнимъ искусомъ священнодѣйства служебного по законѣ прошолъ? — Тому и сами признаете, ижъ ся отъ васъ кгвалтъ сталъ⁴ Въ котромъ (диаконстві) забави⁵ не толко не чинили есте, але не знаю — епископствомъ если не попередили есте его?⁶

Где которій зъ васъ священство по закону узаконенному постигль? — Тое и сами признаете, ижъ отъ васъ зк(г)валчено есть!

Где котрій зъ васъ епископство отъ вышнего звания, дарованя и освященя и отъ всенародного избраня гласа⁷ въсприялъ? Тое и сами признати мусите, яко зквалтили есте! і т д. (А 235=У. 1026—7)

По сій філіппіці автор приступає до мотивів уні — першого і другого. В принципі вага зводиться до одного: владики не хочуть участі вірних у церковних справах, так як нема того в римській церкві; в православній же вірні присвоїли собі се право, і патріархи їх у тім підтримали. Се питання

¹ Школа, в котрій проходили сѣте свою науку, чи не була противна плодам церковним?

² Се була загальна болячка не тільки православної, але так само і католицької церкви, і католицької синоди XVI в так само наркають, що їх епископи замість богослов'я студюють право, з огляду на безконечні процеси за церковні маєтності, що їм приходилося вести.

³ Сих трьох слів бракує в Актах, див Усп с 1026, есть в Підг. і Цар

⁴ Що ви силоміць зломили церковні постанови про священство

⁵ Довшого перебування

⁶ Чи не стали епископами, не будши дяконами

⁷ Принцип всенародного вибору епископа, принагідно кинений тут Вишенським, впливає з його концепції всенародної, громадської церкви, котру він особливо повно розвиває зараз далі (пор вище).

про право вірних набрало тоді особливої гостроти з огляду, що уряд став на становищі єпископату, приймаючи принцип, що в справах церковних рішають тільки єпископи, вірні ж голосу не мають; тому признавав правосильним тільки уніатський Берестейський собор і проголошену на нім унію. Неправосильність православного Берестейського собору, що унію опротестував, католицько-уніатська сторона доводила між іншим тим, що в нім брали участь світські люди. Відповідав їй, і досить місця присвятив обґрунтуванню права світських громадян «Апокризис» Філалета, і Вишенський по-своєму також вияснює його, посилаючись на слова Христа і ап. Павла, щоб вірні розбирали між пророками і лжепророками, між пастирями правдивими і розбійниками, між тими, що носять образ ап Павла, і тими, що «земная мудрствують» Доводить, що владики неправильно хулять «овець право (правильно) мудруючих» і даремно прозивають русинів дурними за те, що вони

если и малое порохоно ереси въ своей церкви ока отъ лжеименныхъ пастырей, запорошити хотячихъ, ошупають¹, заразъ очищаютъ и вонь измѣтуютъ, а у Латины лжеименные пастыре цѣлымъ бервеномъ вымысловъ новыхъ зѣнцу спасения людского завалили, а прописнути и промовити за истину немашъ кому! А то чему? Для того ижъ якъ мертви всѣ овци въ той долинь костелного безсловесного послушенства ока бервеномъ власти пастырское привалены суть, и въ нечувствѣ и безгласи сѣдят, и о спасени своемъ — збавени² будутъ или ни — не вѣдаютъ, толко якъ ся кому трафить, безсмыслно и скотски умирають (А 237=Усп 1030)

Ся римська практика зовсім не згідна з духом християнства, доказує Вишенський,—

Видите ли, ижъ римскіє овца не добре чинятъ, што о своемъ спасени не дбають?

Видите ли, ижъ недобре римскіє овца чинятъ, што куревникомъ и дворяномъ безвстыднымъ надъ собою владѣти допущають?

Видите ли, ксендзове бискупы, якъ неслушне того прагнете, яко да звычаемъ римскимъ надъ рускими овцами владнете?

Видите ли, яко слѣдъ антихристовъ ухвалили есте, и себе ни въ чомъ не гледѣти закауєте, блюду же и вымысловъ (отъ мистра діавола вами изъученнымъ)³ словеснымъ, образъ божій и подобіє носящимъ овцамъ безгласно якоже скоту послѣдовати повелѣваете?

Видите ли, яко сами (отъ которыхъ бы ся образъ чистоты, паненства невинности⁴ чистое вѣры и доброго сумненя въ облюбеници — церкви Христа Бога — показати мѣль) прелюбодѣйцами, шетечниками и куревниками

¹ Конструкция фрази досить крута Русь в око своєї церкви навіть мале порохоно ереси, вкинене лжеименними пастырями (що хочуть те око церковне запорошити), зараз вимацують, виймають і викидають

² Спасени

³ Друк изученыхъ (так і Цар)

⁴ Сих трьох слів бракує в Актах, див Усп і Цар.

стали есте ся, и отъ жоны законное вѣнчалное — вѣры восточное украдши ся, до зануза штетченства ¹ римского отбѣгли есте! (А 238=У. 1031—2).

Тим Вишенський, як каже — «першую баснь вашу (перший мотив): якъ хотѣли есте по-римски надъ Русю владѣти, — отпавилъ».

Приступаючи до другого мотиву, з приводу згїрдливого відзиву про «хлопів», допущених патріархами до участі в церковних справах, він розвиває свою теорію демократичного християнства, в коротшій формі начеркнену їм уже в апології іночеського чину, в тезі про духовне шляхетство:

Чемъ же ся вы духовными зовете, а тѣлесне и погански мудрствуете и глаголете, лѣпшими ся надъ другими чините, и отъ плоти и отъ крови порожденіемъ, а не отъ Бога свъше — хвалите! А Іоанъ евангелистъ не тыхъ которіе ся въ злоголавыхъ подушкахъ и китайчанахъ пелюхахъ родяты блажить, але которіе ся убого въ земны богатства, но (въ) небесны богатства отъ Бога свъше родяты, сихъ вѣрными и зацными быти розумѣте? ²

Якъ же ся вы духовными — а не толко духовными, але и вѣрными звати можете, коли брата своего, въ единой купели крещения вѣрою и отъ единой матере — благодате ровно зъ собою породившаго ся подлѣйшимъ отъ себе чините? Уничтожаете и ни за что быти вмѣняете? Хлопаете, кожемякаете, сѣдельникаете, швецами на поруганіе прозываете?

Добре! Нехай будетъ хлопъ, кожемяка, сѣдельникъ и швец! Але въспомяните, яко братъ вамъ ровный въ всемъ есть! Для чога? Для того ижъ въ едино трепостасное божество и однимъ способомъ зъ вами ся крестилъ. И одною благодатию и даромъ вѣры облеченъ ся сталъ. И одною печатию Духа Святого на христіанство запечатанъ есть А подвигомъ и вѣрою дѣлною — еслижъ и одного отца и матере вѣры и крещения есть, — можетъ быти кожемяка отъ васъ лѣпшій и цнотливѣйшій ³!

Пытаю теды тебе, ругателя имени: чимъ ты лѣпшій одъ хлопа? Албо ты не хлопъ такой же, скажи ми! Албо ты не тая жъ матерія, глина и персть, ознайми ми! Албо ты не тоє жъ тѣло и кровъ? Албо ты не тая жъ желчъ, харкотины, слина и тлѣніє ⁴? Или ачей ты отъ камене утесанъ? Или не маешь кишокъ и слизу хлопского въ собѣ? ознайми ми! Или ачей ты костеный такъ безъ тѣла родил ся еси? дай ми знати о томъ!

Зась пытаю тебе, и не оставлю пытаючи: чимъ ты лѣпшій надъ хлопа, повѣжъ ми, и свѣдоцтво дай — не гордую хулу и дмене, але божественнаго гласа писаніемъ покажи! А егда показати не можеш, яко ты каменный, костеный или наветъ и золотый, толко такой же гной и тѣло и кровъ яко и всякъ человекъ, — чимъ же ся ты лѣпшимъ показати можеш надъ хлопа? Явно, яко ⁵ ничимъ другимъ толко хулою и величаніемъ гордости предъ человекомъ. А предъ всевидящимъ окомъ — окаяннѣйшій и всѣхъ тварей безчестнѣйшій еси, всякое бо — рече — высокое въ человекѣхъ мерзко и нечисто предъ Богомъ (А. 239, У. 1032—3).

Христос самим народженням своїм хотів дати приклад і науку смиренності —

¹ Дому розпусти.

² Наступає цитата про тих, що не від похоті, а від Бога родились.

³ Наступає, як приклад, не дуже влучний, на наш погляд: благословення дане молодшому Яковові, а не старшому Ісавові.

⁴ Пор вище.

⁵ Так П. і Ц.; друк.: двічі «явно».

Для того ся такъ нишетно родить, абы потомъ въ замкахъ, палацахъ и коштовныхъ дворѣхъ родячіе ся над¹ тыхъ которіе ся въ хлѣвѣ родять не возносили и лѣпшими не чинили ся!

Для того ся теселскимъ² сыномъ зовет, абы тые которые суть кролевскіе и княжацкіе сынове — надъ кожемячинихъ сыновъ не возносили и лѣпшими не чинили ся!

Для того на гною, въ вертепѣ, безъ слугъ въ пелюшищахъ ся родить, абы тые которіе на подушкахъ мягкихъ въ замкахъ, дворахъ и коштовныхъ кгмахахъ при многу слугъ и дворянъ въ тонкихъ китаикахъ и у полотнахъ флямскихъ ся родять — надъ убогихъ сиротски³ голо и безъ достатку всякого родячихъ ся лѣпшими не чинили ся (А 240, У 1034—5).

«Ксендзове-бискупи», шо не йдутъ слідами Христа — «над братію свою лѣпшими чиняться и на нихъ хлопають й кожемякають» — показываютъ («одежду») не Христа, а Антихриста Вони не мають права називати себе християнами. Вони погані, і «поганство» з усіх боків показує на їх життя і мудрования як на своє.

«Томъ вамъ показаль, яко христіане нѣсте», кінчить сей роздл автор, і так віддавши їм за хулу на патриарших хлопів, переходить до розбору пороблених розпоряджень. Були вони дурні чи мудрі?

Ижъ онъ видѣлъ церковь Христову заплюгавленую, нечистыми пастырни чревопасными мѣста хвалы божія позалаяганы⁴, властію мірскою и мучительствомъ поганскимъ зневоленую, злымъ и нечистымъ житіємъ поруганную, похуленую и до конца обезчестеную

И видѣлъ, яко волци пастырообразные на стервѣ церковного лихоимства крѣпко сѣдять и заюшили ся⁵ суть.

Изнати еслибы ихъ отъ того стерва и хотѣлъ, смерти звѣролютства оныхъ избѣгнути бы не могль!

Штожь чинить?

Созываетъ стадо словесное, овца Христовы — будь кожемяки, седельники, шевцы, всякого стану, чину и возраста православныхъ христіанъ.

Съзвавши сихъ мовить къ нимъ тыми словы: «Спасайте ся, братія мои, сами! а пасрмиты спасти ся не можете!»

Чему? Для того ижъ они о спасеніи не толко о нашемъ, але и о своемъ ни мало не мыслятъ!

Уже пастыре ведлугъ свѣта сего пелгримують!

Уже пастыре князю вѣка сего на службу его приказали ся суть⁶!

Уже пастыри о вѣчный животь и вашъ и свой ничего не дбають!

Уже пастыри нынѣшній вѣкъ выжити, выроскошювати, выславити ся, выгордити ся⁷, выбогатити ся, вимудрити ся умыслили суть!

¹ Ц, в друк «на»

² Підг, в Арх і Ц — тѣлеснымъ

³ Ц, в друк сиротский

⁴ Друк.: позалѣганую

⁵ Роз'ярились.

⁶ Вступили до служби Антихристови Логично се найтяжче обвинувачення, і повинно було стояти на кінці сеї каденци

⁷ Так Підгір і Ц, в друк: выгратися.

Спасайте ся братия моя возлюбленная, вѣрное стадо Христово, роде избранный, языку святыи, царское священіе, людіе обновленія — Рускій благочестивый народе — с а м и¹

Спасайте ся вѣроу, спасайте ся заповѣдми евангелскими, спасайте ся закономъ отеческимъ, спасайте ся честнымъ и цѣломудреннымъ житіемъ¹

Пребудѣте въ церкви, пребудѣте въ оградѣ, пребудите во соборѣ¹, пребудѣте въ законѣ, пребудѣте въ съгласіи, едности и любви¹ (А 241, У. 1035—6)

Намалювавши такой яскравий, дійсно переконуючий образ контрасту тих вовків-лжепастирів, наюшених на стерві церковнім, і дійсного сердечного пастиря, що зібрав облишену, збентежену отару і навчив її самій давати собі раду закономъ любови, автор дійсно міг спитати своїх противників: чи можна було такой виступ патріарха назвати «неславним і безпожиточним»?

В такомъ разі, розправляє він, — і діяльність Христа треба назвати «дурною і непожиточною» Коли він поминув «архиереів і пастирів безплодныхъ», що позасідали «міста церковні» «в широких реверендах»², «пильнуючи обідів і вечерь торжественних та величаючись на торжищах». Коли зняв з них «духовенство духовного строенія» і переложив його на простих сітоткателів і риболовів, а нарешті і кожем'яків до сеі гідності прилучив.

Также властне и патріарха, слѣда Христова держачи ся, учинилъ тымъ которыхъ быти не еретиками, не отщепенцами, не развратниками благочестія досвѣдчилъ³, — церковь Христову и своего пастырства мощь строенія злецилъ, и якъ еи⁴ хранити отъ ереси Антихристового учения, научилъ,

Анны⁵ и Кайафы оставилъ

Архіерее широко реверендые и на лектикахъ⁶ колышущіе ся пренебрегль

А бискупи саки по Римѣ гонячіе⁷ ни за что быти и разумѣти ся судилъ¹

Видите ли, яко патріарха слушне и пристойне учинилъ, якъ на простыхъ — вѣрныхъ свѣтскихъ людей, православныхъ христіанъ церковь Христову вложилъ и строеніе въ ней поручилъ¹

Але вы, бискупи, по тому вашему обличенію што учините? Вержете ся, вѣмъ, зась до того надымая, мовячи

«Тые хлопи простые въ своихъ кучкахъ и домкахъ сѣдятъ, а мы предся на столахъ епископскихъ ле ж и м о¹

«Тые хлопи зъ одное мисочки поливку albo борщикъ хлебчють, а мы предся по колкодесять полмисковъ розмаитыми смаками уфарбованыхъ⁸ по ж и р а е м ъ¹

¹ Се з У., в Арх і Підг нема

² Католицькі рясі

³ Акты і Ц досвѣдчивши, у У. сього слова нема

⁴ Друк: ей, Ц · ся

⁵ Друк і Ц · и Анны

⁶ Друк · лектыкахъ

⁷ Що ганяють по Риму за папськимъ посвяченнямъ

⁸ Се про різнокольорові поливки, див вище

«Тые хлопи бѣтцкимъ або муравскимъ¹ кгермачкомъ ся покрывають, а мы предся въ гатласѣ, ядамашку и соболехъ шубахъ ходимо!»

«Тые хлопи сами и панове и слуги собѣ суть, а мы предся предстоящихъ барвяноходцевъ² по колкодесять маємо!»

«Передъ тыми хлопи,³ нѣхто славный шапки не здойметъ, а передъ нами и воеводы здоймають и низко вклякают!»⁴

На тоѣ кокошене, панове бискупы, вамъ отповѣмъ так

Архиреее они, Христа убивше, подобные вамъ, не на мѣстахъ ли епископскихъ сидѣли такъ же яко и вы? Але хлопи Христовы лѣпше отъ нихъ были, и нынѣ суть!»

Они чрево не также ли ладовали якожъ и вы? Але хлопи Христовы, алчуше правды, лѣпше отъ нихъ были, и нынѣ суть!»

Тые трупы не также ли мякко и коштовне убирали якожъ и вы? Але простаки⁵ одноризные⁶ лѣпше отъ нихъ были, и нынѣ суть!»

Тые предстоящими не такъ же ли ся были окружили, якожъ и вы? Але хлопи Христовы, самослужные собѣ, лѣпше отъ нихъ были, и нынѣ суть!»

Тыхъ Пилаты и Ироды не также ли почитали и передъ ними уклякали, якъ же и предъ вами? Але хлопи Христовы, гоненые и оплюваные, обезцещенные, поруганые, посмѣяные, битые и убитые — лѣпшие и цнотлившие и славнѣйше отъ нихъ были, и нынѣ суть!»

Также и вы, панове бискупы, сѣдите на мѣстахъ епископскихъ, але на достоинствѣ и учтивости не сѣдите!»

Селами владѣете, але вашими душами диаволь владѣетъ!»

Пастырями ся зовете, але есте волки!»

Священными ся зовете, але есте прокляти!»

Епископами ся именуєте, але есте мучители!»

Духовными ся быти разумѣете, але есте поганцы и язычници!»
(242= 1037)

Тут кинчається сей видділ, присвячений розпорядженням патріарха. Прегарно збудований, тонкий і делікатний, незважаючи на допущені місцями умисно грубуваті вирази, перейнятий глибоким моральним почуттям, він чи не найкраще з цього, що нам зосталося з нашої релігійної літератури! Гідно займає місце поруч попередньої сатири на єпископів як літературний твір. Ідеологічно ж виїмково цікавий як один з яскравіших проявів впливу на сього аскета-старовира ідей свобідного християнства, свобідної безпастерської церкви, — відгомонів великого реформаційного руху, що такого правовірного приклонника старої церковної традиції приводив до тез діаметрально протівних, напр., соборові 1509 року⁷.

¹ Дешеві сорти сукна (бецьке і муравське) Кгермак — свитка, те саме слово, що «армяк»

² Слуги, убрані в «барви».

³ Хлопами

⁴ Так Цар л 386, в друк (Акты і Усп.). кланяються

⁵ Так друк, Ц пророки

⁶ Так Цар, Акты и У. однорозные

⁷ З сього приводу в літературі виникало питання, наскільки в сім пункті Вишенський відійшов від православної правовірності Костомаров, вперше використовуючи видані ним писання Вишенського для характеристики тодішнього культурного життя, добачав в обороні соборності Філалета («Апокризис») певне розходження з православним церковним устроєм, не згадуючи Вишенського спеціально, він одначе тим самим кидав тїнь і на Вишенського (Южная Русь въ концѣ XVI в — т I, с 697 нового вид). Куліш

На сім, одначе, автор ще не скінчив своєї полеміки з другим мотивом унії. Владики відкликаються до свого єпископського права, виложеного ап Павлом («Внимайте себѣ и всему стаду, въ немъ же васъ Духъ св поставилъ єпископы пасти церковь Господа и Бога»). Вишеньському ще треба відсудити владик-уніатів від сього права Він нагадує ім, які то моральні прикмети вважає для єпископа обов'язковими той же ап. Павло Там згадується, що єпископ має виказатися добрим свідомством, і се дає авторові привід у дуже сильній і цікавій формі пригадати ті дороги, котрими здобувалися владичтва в Польсько-Литовській державі.

Хто жъ давалъ за вами свѣдѣтельство отъ православныхъ, скажѣте ми? А если показати не можете, тогда я вамъ показати хощу, хто давалъ за вами свѣдѣтельство!

Первое — вамъ посвѣдчили румянцѣ, то єсть чирвоныє золотые, зъ бѣлыми великими таляры, полталярками, орты, четвертаки и потройники А то якъ? Ото такъ што славнѣйшимъ секретаромъ и реферндаромъ, похлѣбцамъ и тайнымъ лгаромъ єго королевыхъ милости! Абы ся причинили и свѣдчили, якъ годный человекъ на панствования бискупскихъ доходовъ и пожитковъ и своволного и вшетечного мешканя за тыхъ имѣнйяхъ и селахъ бискупству належачихъ За которую причину¹ тому особѣ² завивши въ папѣрецъ — сто или якъ ся трафитъ червоныхъ золотыхъ въ руку тыць! Другому зась тыхъ же шафранцовъ очелюбныхъ, завивши также — въ руку тыць! Отправивши же румянолюбцовъ потомъ ступѣмо до поне-славнѣйшихъ³ особъ: тымъ зась ворочки⁴ понаполнявши — овымъ великихъ бѣлыхъ таляровъ, овымъ зась полуталярковъ, овымъ ортовъ и четвертакъ — тому въ руку тыць, овому тыць и сему тыць! А писаре-драчѣ южъ не бракують и потройники зъ грошами берутъ и деруть!

Тые ходотає, панове бискупи, за вами свѣдчили, як єсте годни на свольное житіє сель єпископскихъ!

Свѣдчилъ зась «поклонъ» — нѣкоторая чырвоныхъ тысяча въ кишению королевскую!

А до того свѣдчило вамъ ваше злоє сумнѣня. ижъ єсте обѣщали вѣры отрвѣсти ся и Антихристу поклонити ся — што и skutкомъ єсте постигли и желаємое исполнили! (А 244—5, У 1041—2)

Так дійшовши єпископства, які духовні прерогативи можуть мати сі владики? На який підставі вони можуть підноситися над громадою вірних, противитися їх соборові, дока-

(Исторія возсоед І с 313) і пізніше Франко (Ів Виш с 212) брали православноє Вишеньського в оборону Франко висловив гадку, що Вишеньський був тут речником ідеї «народної южноруської церкви», котрої «всенародний, всесловний характер» почав вироблюватися ще в XV в і тривав аж до часу, коли «з одного боку унія, а з другого боку московська централізація і казенщина не підкопали його» Але, як я вище зазначив, якраз західна реформа, почавши від XV в, запліднювала українське життя ідеями церкви-громади

¹ «Ходатайство»

² Окремо

³ Так би сказати «полупочтенных».

⁴ Горбинки.